

**JOURNAL of SOCIAL SCIENCES
and HUMANITIES
Cilt : 6 Sayı: 1
HAZİRAN 2022**

**Sözlü Tarih Ne İşe Yarar? Kızıl Feministler ve Cılavuz Köy
Enstitüsü**

Canan BOZKURT

Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü
Kültürel Miras ve Miras Alan Yönetimi
Cananbozkurt982@gmail.com, 0000-0001-5593-8007

Öz

Emel Akal'ın Kızıl Feministler adlı çalışmasında bizlere anlatılmak istenen, 1970 Türkiye'sinde kurulan İlerici Kadınlar Derneği ile kadına yönelik tüm sorunları ele alan bir topluluğun varlığını sunmaktır. Bu dernek, kadın sorunları, hakları ve mahremiyetine kadar birçok alanda kadının yanında olmuş ve kadını desteklemiştir. Bu çalışmada yazar tarihin bir disiplini olan, bireylerin belleklerine başvurulduğu sözlü tarih çalışmasını kullanmıştır. Firdevs Gümüsoğlu adlı yazarın Cılavuz Köy Enstitüsü çalışmasında sözlü tarih metodu kullanılmış ve çalışmada yaşayanların hayatlarından kesitler sunulmuştur. Aynı zamanda Kazım Karabekir Anadolu Öğretmen Lisesi öğrencileriyle dünden bugüne eğitimdeki değişikliği anlatabilmek adına anket çalışması yapılmıştır. Bu sayede Cılavuz köy enstitüsü çalışması, geçmiş dönemin eğitim anlayışı ve eğitim düzeyleri hakkında, belleklerde kalan yaşantılar desteğiyle, okuyucuya bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sözlü Tarih, Kadın ve Sosyalizm, İKD, Eğitim, Cılavuz Köy Enstitüsü,

**What Does Oral History Do? The Red Feminists and
the Cılavuz Village Institute**

Abstract

Emel Akal's work called Red Feminists aims to present the existence of a society that deals with all the problems related to women with the Progressive Women's Association, which was established in 1970 in Turkey. This association has stood by and supported women in many areas from women's issues to their rights and privacy. In this study, the author used the study of oral history, which is a discipline of history, in which individuals' memories are consulted. The oral history method was used in the study of Cılavuz Village Institute by Firdevs Gümüsoğlu, and sections from the lives of those who lived in the study were

presented. At the same time, a survey was conducted with Kazım Karabekir Anatolian Teacher-High School students to explain the change in education from past to present. In this way, the study of Cılavuz village institute gives information to the reader about the education understanding and education levels of the past period, with the support of the memories left in the memories.

Keywords: Oral History, Women and Socialism, İKD, Cılavuz Village Institute, Education,

Giriş

İşçi ile kadının durumları birbirine benzer ama kadın bir noktada işçiden daha ileridedir: kadın, ilk tutsaklık halkasını takan insandır. Erkeklerden önce onlar köle olmuştur. (Bebel 2019, 28). Anlaşıldığı kadarıyla, kadının toplumdaki yeri ve tutsaklığı her dönemde kendini göstermiş olup kadını her zaman ikincil mahluklar olarak görülmesine sebep olmuştur. Modern topluma geçiş ise kadının konumunu değiştirmemiş olup kadını daha sadakat odaklı bir köle haline getirmiştir.

Kızıl Feministler adlı bu çalışmada Türkiye’de kadına yönelik faaliyetleri düzenleyen İlerici Kadınlar Derneği İKD’nin faaliyetlerinden bahseden kitap incelenmiştir. Yazar, geçmişte yaşananların yazılmaması ve gelecek kuşaklara aktarılmaması beraberinde birtakım sorunlara sebep olduğunu anlatmak istemiştir. Bu bağlamda yazar, kadına yönelik çalışmaların, özellikle 1970 Türkiye’inde kadın sorunları ve kadın kurtuluşu adına açılan derneklerin belleklerde yer edinmesini ve aynı zamanda geçmişte yaşanan sorunların değerlendirilmesi ve benzer sorunların yaşanmaması için bu çalışmayı geleceğin toplumuna bırakmak istemiştir

16. yüzyılda Avrupa’da yeni tarz üretim ilişkileri 18. yüzyılda olgunlaşarak feodal üretim biçiminden kapitalist üretim biçimine geçilmiştir. Sömürme adı altında işveren ve soylu kesim tarafından artı ürüne el konulması ve işçilerin köle gibi çalıştırılması haksız bir kazancı ortaya çıkarmıştır. Böylelikle mecburi bir proletarya (emekçi, işçi sınıfı) sınıfı oluşmaya başlamıştır. Bu dönemin şartları sosyologlar, toplum bilimciler, tarihçiler gibi farklı uzmanlarca araştırılmıştır. Bireyciliğin ve rekabetin kaldırılıp, toplumsal dönüşümün mümkün olacağı savunulmuştur. Nüfusun artması ve işçi sınıfının zor yaşantısı çeşitli derneklerin kurulmasına sebep olmuştur. Dünya çapında işçi sınıfının ayaklanması ve devletin politikalarının bir sömürü olarak görülmesi farklı toplumsal yapıları ve beraberinde yeni düşünce akımlarını doğurmuştur. Özellikle 19. Yüzyıldan bu yana ırk, köken, din, dil, fark etmeksizin milyonlarca kadın ve erkek, işçi ve sosyalist hareketlerin yanında yer almıştır (Akal 2011:39-42). Fransa’da 1848 devrimi sırasında yayınladıkları *La Voix des Femmes* adlı kadın gazetesinde, kadınlar erkeklerden barışı, adaleti ve birlikte hayat kurmayı istediklerini anlatmışlardır (Akal 2011: 27,77). Kısaca dönemin şartları özellikle kadınların sosyal durumuyla da birleşince tam bir kaos ortamı oluşmuştur. Yazar kadınların bu kaosu ortadan kurtulmak için kadın direnişlerinden, başkaldırılarından ve birçok faaliyetlerde bulduklarından bahsetmiştir. Bu yoğun çalışmalar tüm dünyada yankı uyandırmaya başlaması birçok kadını ayaklandırmış ve cesaretlendirerek beraberinde kurtuluş mücadelesi vermelerini sağlamıştır. Türkiye’nin durumuna baktığımızda: 19. Yüzyılda Avrupa’da yükselen işçi ve sosyalist hareketlerden Osmanlı tebaası da etkilenmiştir.

Sosyalizmin Balkanlarda ve Makedonya da ön planda olması sanayinin daha çok buralarda gelişmesinden kaynaklıdır. *Amele perver cemiyeti*, *Osmanlı amele cemiyeti* gibi sol ve sosyalizmden etkilenen cemiyetler kurulmuştur. 1917 de Çarlık Rusya'da gerçekleşen Ekim Devriminden sonra tüm dünyada Komünist Partiler kurulmaya başlamış. 1920'de Anadolu'da Türkiye *Halk İştirakiyun Fırkası*, 10 Eylül 1920 tarihinde Bakü'de *Türkiye Komünist Partisi* Olarak kurulmuştur. 1970 yıllarına geldiğimizde işçi direnişlerinde artış görülmektedir. Fakat bu direnişler 12 Mart 1971'de askeri darbe ile kesintiye uğramıştır. Bu dönemde ise işkenceler, tutuklamalar yapılmış ve bazı gençlik liderleri idam edilmiştir. Ardından Bülent Ecevit'in iktidara geçmesiyle kısmi de olsa af yasasıyla ortam yumuşamıştır. Böyle çalkantılı bir dönemde kadınların durumuna bakacak olursak; kurulan dernekte ya da çalışmalarda kadınlara yönelik hiçbir bilgi olamadığı bilinmektedir. Fakat ilerleyen zamanlarda kadın örgütleri TKP (Türkiye Komünist Partisi) aracılığıyla ortaya çıkmıştır (Akal 2011: 91-96).

Bu dönemin şartları kadınları da çok etkilemiştir. Bu sebeple, 70'lerin ikinci yarısı birçok kadın ve erkeğin sosyalizm için verdiği mücadelenin dönemi olmuştur. Özellikle kadınlar, kötüye giden yönetimden dolayı kişisel sebeplerine rağmen topyekün bir toplumsal kurtuluşu hedeflenmişlerdir. Böylelikle okumuş, aydın, iyi ailelerde yetişmiş bir grup kadın tarafından İlerici Kadınlar Derneği kurulmuştur. Gönül Dinçer, Şeyda Talu, Zülal Kılıç, Saadet Arıkan Özkan, Filiz Kardam, Fatma Altaylı ve Emel Akal bu derneğin baş kurucularındandır. Bu kadınlar entelektüel, aydın ve sosyalizm üzerine okumalar yapan başarılı kadınlar olmaları bu çalışmalarını olumlu etkilemiştir. Bilgilerini ve başarılarını kadın kurtuluşunu esas alarak yaymaya amaçlamışlardır (Akal 2011: 102). 3 Haziran 1975'te İKD kurulmuştur. Maraş katliamlarından dolayı devletin sıkıyönetim uygulamaları birçok derneğin 1979'da gerekçesiz ve süresiz olarak faaliyetten menedilmesine sebep olmuştur. Fakat İKD'liler 1980 darbesine kadar çalışmalarına yasal olmayan yollarla devam etmişlerdir (Akal 201: 127). İKD her ne kadar özgün bir dernek olsa da TKP'nin bir alt örgütü olarak görülmüştür. Fakat birçok konuda kendi kararlarını alıp istekleri doğrultusunda uygulamaya geçiriyorlardı ve aynı zamanda yan örgüt konumunda olmayı da istememişlerdir (Akal 2011: 137). Derneğin ideolojik olarak bugün ki feminist yaklaşımlarından farklı olmadığı, kadının toplumsal üretime katılmasını ve kamu alanlarına açılmaları bu yaklaşımla aynı düşüncüyü ortaya koymaktadır (Akal 2011:164, 165). Dönemin şartları ve Avrupa'nın durumu göz önünde bulundurunca özellikle Türkiye'de feminizm gibi sosyalist-marksist çalışmalara ulaşamama ve öğrenememe sorunu kadınların feminizme karşı olumsuz bakmalarına sebep olmuştur (Akal 2011: 168). Ayrıca, kadınların İKD'de çalışmaktan çok memnun oldukları belirtilmiş özellikle 1975 yılında yayınlanan kadınları sesi gazetesi çalışmalarında kadınların daha destekleyici rol oynadığı belirtilmiştir. Bu gazetede kadına yönelik sorunlar ve istekler yer almıştır: İşsizlik, dünya çapında kadın mücadelesi, menopoz, kürtaj, vb. konulardan bahsedilmiştir (Akal 2011: 174, 176, 177).

Yıllar geçtikçe kadınların dernekte aktif olmaları birçok bölgede şubelerin açılmasına da katkı sağlamıştır. Bu dernek sayesinde kadınlar sosyal hayata atılmış olup kendi kararlarını verebilme imkanına sahip olabilmışlerdir. Yine kadınlara *Eğitim Araştırma*

Komisyonu adı altında birçok eğitim verilmiştir. Okuma-yazma, hemşirelik vb. eğitimler hayatlarında dönüm noktası olmuştur. Kampanyalar, etkinlikler düzenlenip; kreş, doğum izinleri gibi kadınları destekleyici çalışmalar yapılmıştır (Akal 2011: 211, 212). İKD'nin önemli katkılarından birisi de kadınlara 8 Mart Dünya Kadınlar gününü coşkuyla kutlamalarını sağlamak olmuştur. Kadın kurtuluşu ve sorunları üzerine yazılan bu kitapta öncelikle temel sorunların başlangıcına gidilmiş olup, daha sonra kadın çalışmalarına ve faaliyetlerine değinilmiştir.

Birinci bölümde Avrupa'da 18. yüzyılda kapitalizm hızla büyümesiyle özellikle işçi sınıfının haklarının gasp edilmesi, büyük bir sömürü ortamının oluşması ve yağmalanmasından dolayı kötü yaşam koşullarına şekillenmeye başladığından bahsedilmiştir. Ayrıca ücretli köle sınıfının oluşmasına karşın *sosyalizm* kavramı ortaya çıkmasıyla yeni bir mücadele ortamı oluşmuştur. İkinci bölümde ise tamamen sosyalizm hareketleri ve kadınların o dönemdeki zorluklarına değinilmiştir. Bu bölümde kadınların kurtuluşu üzerine mücadelelerinden bahsedilirken *Rousseau* ve *Hegel* gibi düşünürlerce olumlu eleştirilerinin olduğu ve birçok düşünürce kadın sorunlarının araştırıldığı aktarılmıştır. Böylece bu kısım bir sonraki bölüm için tamamlayıcı olmuştur. Üçüncü bölümde ise "*Türkiye'de sosyalist hareketin gelişimi*" üzerine bir özet verilmiştir. Sosyalizm Türkiye coğrafyasında nasıl başladığını ve ne şekilde ilerlediği konu edinmiştir. Bu coğrafyanın da Avrupa'dan etkilendiğini ve aynı şekilde Avrupa'daki kapitalizm dünya çapında tüm toplumları etkilediğinden bahsedilmiştir. İşçi ve sosyalizm hareketleri *Türkiye Komünist Partisi* gibi işçi direnişine destek veren birçok parti ve derneğin kurulmasına sebep olmuştur. İKD'nde kurulmasında böyle bir ortamda kadın direnişi ve işçi direnişinin ancak birliktelikle kurtuluşa ulaşılacağına değinmek için yazar bu teorik kısmı ele almıştır. Böylelikle İKD'nin kurulma amacı ve kadın içerikli olmasının arka planı açıklanarak İKD'nin anlaşılması hedeflenmiştir. Dördüncü bölümde İlerici Kadınlar Derneğinin kuruluşu ve kadınların sosyalist hareketlerde nasıl var olduklarına değinilmiş. Bizzat İKD kurucularının aktarımıyla: *Bu, bir grup kadının kendiliklerinden bir kadın örgütü kurma amacıyla bir araya gelmeleriyle başlayan bir girişim değildi... O günlerde Türkiye Komünist Partisi (TKP), sözlü ve yazılı yayınlarıyla Türkiye'de bir kadın örgütünün kurulmasını teşvik ediyordu. Bu durum, TKP'nin 'kadın sorununa' gereken önemi vermeye başlamasından çok, içine girdiği yeniden örgütlenme 'atılımının' bir parçası olarak, 1975 yılına diğer komünist partileri gibi 'yandaş' bir kadın örgütü ile girme çabasını yansıtıyordu* (Akal 2011: 128). Bunun gibi benzeri görüşlerini bildiren kadınlar dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi tarihi hakkında da okuyucuya bilgi verilmesini sağlamıştır. İKD'nin kuruluşundan hemen sonra kadınların sesi adlı gazete kadınların çalışmalarını gösteren bir belge niteliği taşımıştır. Bu gazetede birçok çalışmalar yapılmış ve tüm dünyada kadın direnişi hakkında yazılar yazılarak kadınların bilgilenmesi hedeflenmiştir. Beşinci bölümde ise İlerici Kadınlar Derneği çeşitli alanlarda yaptığı etkinliklerinden bahsedilmiştir. Bu etkinliklerin amacı örgütlenmede daha fazla kadına ulaşabilmek olmuştur. Belli komisyonlara bağlı eğitimler verilmiş olup üyelerin bilinçlenmesi gerekli görülmüştür. Düzenlenen kampanyalarda ise kadın ve işçi çıkarları ön planda tutulmuştur. Özellikle 8 Mart Dünya Kadınlar Günü'nü Türkiye'ye kazandıran İKD'nin olması yazarın bu derneğin önemini vurguladığını da göstermektedir. Bu çalışmalar kadını sosyal hayata katmak için yapılmış olup yazar kadın kurtuluşu için eksikliklerin ya da gerekliliklerin fark edilmesini amaçlamıştır. Son bölümde 1970'li yıllarda yeni dalga feminizm dünyayı

etkilemesi ve bu dalgaın içinde Marksist kadın 'sosyalist feminizm' taraftarlığı yapılırken, Türkiye'de kadınlar sosyalist/komünist/devrimci örgütlerin çatısı altında siyaset yapmışlardır. Aynı zamanda bu dönem 1980 darbesi ile de çalışmaların sekteye uğradığı görülmektedir. Bu dönemde sürgünlerin olması kadın direnişçilerinin feminizmi daha iyi anlamasını da sağlamıştır. Feminizm hakkında bilgi sahibi olmayışları ve feminizme karşı kitlelerin olumsuz bakış açıları İKD'li kadınların feminist olmadıkları yönünde savunma ihtiyacını doğurmuştur. Fakat temelde görünenin İKD'nin de aslında feminist olduğu gerçeğiydi. Yazarın buradaki amacı, dönemin baskılarından ve kadına yönelik tutumlardan ötürü savundukları düşünceleri özgür ifade edemediklerine değinmek istemiştir. Böylelikle okuyucuya bu konu hakkında düşünecek birtakım notlar bırakmıştır. Durumlar böyle devam ederken kadının hem siyasetle hem ev işleri, çocuk bakımı gibi sorunlarla yüz yüze gelmeleri haksızlığa uğradıklarının bilincine varmalarını sağlamıştır. Metot kısmında ise bir kadın örgütü olan İKD'nin bilgileri toplanarak ve onların yazdıkları incelenerek bu çalışmadan bahsedilmiştir.

Kitabın teorik kuramsal bölümleriyle birlikte, Türkiyeli kadınların sorunları ve başkaldırıları işlenmiş olup bizlerin dönemin şartlarını da göz önünde bulundurarak, kadın kurtuluşu adına o dönemde verilen mücadelelere tanıklık etmemiz istenmiştir. Özellikle 1970'lerde kadına yönelik çalışmaları ve faaliyetleri ele alarak kadınlar üzerinde nasıl etkiler bıraktığını göstermek istemiştir. Bu yıllarda kadını desteklemek ve sosyal hayata katmak için İlerici Kadınlar Derneği kurulmuştur. Ayrıca dönemin kadınlarıyla özellikle de İKD'li kadınlarla görüşmeler yapılarak yazar değinmek istediği konuyu açıklığa kavuşturmayı hedeflemiştir. Bu dönemde kadına yönelik durumların tartışılması bir yana dönemin şartları hakkında da bilgi edinmekteyiz. Bugün de karşılaştığımız sorunların dünden farkının olmadığını hatta ilkel yaşam tarzının modern hale bürünmesiyle aynı sorunların devam ettiğine şahit oluyoruz. Yine dönemin şartlarından dolayı kadınların taraflı çalışmalarının bazen sekteye uğraması, faşizmin yarattığı ortam, kadına yönelik engeller vb. tutumlar bu durumun etraflıca incelenememesine sebep olmuştur. Kısaca bu çalışma, geçmişte ne tür hataların yapıldığını, nelerin eksik olduğunu ve özellikle de belirlenen hedefe uyulup uyulmadığını anlamak ve aynı zamanda gelecek neslin bu normlar üzerine bilinçlenmesi amacıyla kaleme alınmıştır.

Kitap toplam 315 sayfa olup 6 bölümden oluşmaktadır. Yazar kitabı, ilk 3 bölümde teorik ve kavramsal kısım üzerine, son 3 bölümde ise asıl konu olan İKD'nin faaliyetleri, hissiyatları ve düşünceleri üzerine bölümlere ayırarak yazmıştır. Çalışma sürecinde, araştırma tekniği olarak feminist araştırma metotları dışında sözlü tarih çalışması yapıldığı ve mülakatlar yoluyla birçok bilgiye ulaşıldığı aktarılmıştır. Yalın bir dil kullanması ve akıcı konuyla her kitleye hitap edecek düzeyde bir çalışma olmuştur. Kitabın adı ise konuda geçen olaylar doğrultusunda tamamlayıcı olmuştur. Sunduğu yazılı belgeler ve yaptığı görüşmelerle kadın sorununu ve mücadelelerinin amacını daha iyi anlamamızı sağlamıştır.

Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü (Firdevs GÜMÜŞOĞLU)

Giriş

Tunç Çağıyla birlikte yazının ortaya çıkması paralel olarak eğitim sisteminin de gelişmesini sağlamıştır. Yazı çağının ilk iki bin yılında okuma-yazma eğitiminin, daha sonra da din, felsefe, matematik, geometri, astronomi gibi uzmanlık alanlarına göre dallara ayrılan spesifik eğitim modellerinin uygulandığı görülmüştür (Bağdatlı Çam 2016: 630). Bu eğitim modellerinin günümüze kadar aynı metotlarla birçok ülkede sürdürüldüğünü görmekteyiz. Burada eğitim sistemlerinden farklı olarak gelişen, köy enstitülerinin eğitim modeline değineceğiz.

Öncelikle Köy Enstitüleri, 1940-1954 yılları arasında var olmuş önemli eğitim kurumlarıdır. Dönemin şartlarından ötürü çok kritik yıllarda varlığını sürdürmüştür. 1939 yılında başlayan 2. Dünya Savaşı sürecinde ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş ve dünyanın iki kutuplu hale geldiği dönemlerde de köy enstitüleri varlığını sürdürmeye devam etmiştir. 1950 ve sonrasında ise Türkiye siyasetinde, ABD'nin de etkin bir rol oynamasıyla yıkılış sürecine girmiştir. Dış siyasi konjonktürün yanında iç siyasetteki gelişmeler de Köy Enstitülerinin varlığını etkilemiştir. Cumhuriyetin ilanından 1946 yılına kadar gelen süreçte çok partili siyaset denemeleri yaşanmıştır ancak başarılı olamamıştır. 1946 sonrasında çok partili hayata geçen Türkiye, 1950 yılından sonra yeni bir iktidar partisi ile farklı yollara ve çizgilere ayrılmıştır. Tüm bu süreçler içerisinde Köy Enstitüleri varlığını korumak için çabalamış ve toplumun kalkınması açısından büyük roller üstlenmiştir. Yapılan çalışmalar ile binlerce köy çocuğu okuma fırsatı bulmuş, mezun olduğunda da kendi köylerini geliştirmek için çabalarda bulunmuştur. Bu bağlamda okumayan köy çocuğunun kalmaması, köylere eğitimin yaygınlaştırılması ve köyün ekonomik yönden kalkınması hedeflenmiştir (Arslan 2018: 85). Bu çalışmada Firdevs Gümüsoğlu'nun sözlü ve yazılı belgeler ışığında Cılavuz Köy Enstitüleri adlı kitabı incelenmiştir.

Kurtuluş savaşının sona ermesiyle Mustafa Kemal 1923'te siyasi yönelimden bahsederek asıl savaşın yeni başladığını duyurmuştur. O zamanlarda eğitim bakanı olan Mustafa Necati eğitim alanında önemli adımlar atmıştır. Fakat ani ölümüyle eğitim adına yapılan çalışmalarda bir duraklama dönemi yaşanmıştır (Gümüsoğlu 2019: 3). Başkan İnönü 13.03.1934 yılında yaptığı eğitim için konuşmasında; *'eğitimde karşılaşılan zorlukların hükümetin sorumluluğunu aşan boyutlarda'* olduğunu belirtmiştir. Bu konuşmanın ardından eğitim için komisyonlar kurulmuştur (Gümüsoğlu 2019: 4). Cumhuriyet döneminin en temel sorunu köy ve köylünün kalkındırılmasıydı. O dönemlerde, demografik açıdan halkın çoğunluğu kırsal alanlarda yaşamaktaydı. Halkın içinde bulunduğu yoksulluk, eğitimsizlik, sağlıksız yaşam koşulları vb. durumlar Cumhuriyet yönetimi tarafından çözülmesi gereken bir durum olarak görülmüştür. Bu doğrultuda birtakım adımlar atılmış olup 1937'de köy öğretmen kursları açılmıştır (Gümüsoğlu 2019:8). Bir aktarıma göre 21 Eylül 1946'da köy enstitüleri yasası değiştirilmiş ve zamanla kuruluş amacından sapmaya başlamıştır. Ardından 27 Ocak 1954'te kapatılmış ve ilköğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Geniş halk kitlelerine yeterince ulaşamadıklarından kalkındırma politikaları sekteye uğramıştır. Bu sebeple devlet köyün kalkındırılmasına yönelik politikalara yönelmiştir. 1926'da öşür adlı vergilerin

kaldırılması değişim adına önemli bir adım olmuştur (Gümüőöđlu 2019: 17, 18).

Teorik kısım sonrası enstitü hakkında teknik bilgilere baktığımızda Őu bilgilere ulaşabilmekteyiz: Cılavuz, Susuz ilçesi Kars'ın 23 km kuzeyinde yer almaktadır. Burada karasal iklim hâkim olup kışları soğuk, yazları kurak ve serin bir bölgedir (Gümüőöđlu 2019: 37, 38). Enstitünün coğrafyası dışında öğrencilerin ve enstitünün durumundan yerel basına bahsetmekte önemli görülmüştür. Bu sebeple yerel gazete olan *Kars gazetesi* aracılığıyla makale, haber ve duyurulardan yazılar yazılıp köyün kalkınmasına yardımcı olunmuştur. Fakat 1921'de kolordu merkezi Sarıkamış'a taşınınca matbaa 'da oraya götürülmüştür. 25 Ağustos 1921'de 'Varlık Evi' adıyla matbaa Sarıkamış'ta kurulmuştur. Burada yayın yaptıktan sonra kolordu ile Erzurum'a taşınır bu yüzden Kars gazetesiz kalmıştır. Fakat Vali tarafından İstanbul'dan yeni matbaa getirtilir ve 29 Ekim 1929'da Kars Gazetesi adıyla yeni bir gazete yayımlanır (Gümüőöđlu 2019: 49-52). Yine bölgenin coğrafi özellikleri nedeniyle enstitülerin kurulmasındaki şart büyükbaş hayvancılığa uygun, su kaynaklarının bol olduğu sert bir coğrafya olması gerektiğidir. Bu bölgeleri gezerken Ağaoğlu'nun dikkatini çeken Cılavuz, enstitü için gereken şartları karşılıyordu. Ağaoğlu tarafından burada bir eğitim enstitüsü kurulur. Buradaki binalardan biri seçilir eğitimci adayları ve sonrasında öğrencileri tarafından onarılır ve ardından eğitime başlanır (Gümüőöđlu 2019: 82). İlk eğitim kadrosu müdür Ağaoğlu dışında on beş öğretmen bulunmaktadır. Bazılarının okuma yazma bilmedikleri mesleki eğitim dersleri verdikleri aktarılmıştır. 1946 sonrası özellikle ikliminden ötürü birçok öğretmen enstitüyü terk etmiştir. Ayrıca enstitü tüm süreçleri gazetelerde paylaşmışlardır (Gümüőöđlu 2019: 90-92).

Enstitüler kurulurken inşa sürecine önemle dikkat edilmiştir. Enstitü binalarının temel özellikleri için kısaca, köy enstitülerinin açılacağı mekanlar dikkatli bir şekilde araştırılmıştır. Avan (Öntasar) Projelerine Aid Müsabaka Şartnamesi adı verilen çalışma yapılarak broşür halinde yayınlanmıştır. Mimarlar tarafından yapılacak olan binaların özellikle tarihi dokulara zarar vermeyecek şekilde ve farklı yerlere yapılması gerektiği belirtilmiştir. Mimarların tasarladığı, öğretmen ve öğrencinin inşasını yaptığı aynı zamanda başka bölgelere yurt gezileri vasıtasıyla oralardaki binalara da katkı sağladıklarına değinilmiştir (Gümüőöđlu 2019: 97-100). Cılavuz 'da tahıl, sebze ve meyve üretimi aynı zamanda öğrencilerin besin ihtiyacını karşılamaya da yöneliktir. Burada öğrencilerin ürettikleri eğitiminde bir parçası olmuştur (Gümüőöđlu 2019: 103). Bunun yanı sıra eğitim aşamasında özellikle enstitüde eğitim gören öğrencilerle yapılan görüşmede hangi toplumsal kökene ait oldukları; anne babalarına, çocukluk yıllarına ilişkin algıları ve ailenin geçim durumu gibi birtakım bilgiler aktarılmıştır. Bununla birlikte Cılavuz hakkında neler düşündükleri nasıl enstitüye başvurdukları hakkında da bilgiler verilmiştir (Gümüőöđlu 2019: 131, 132). Bu bilgiler doğrultusunda Cılavuz 'un öğrencilerinden İsa Öztürk Őunları aktarmaktadır:

Babam çiftçiydi, orda da çifti burda da çiftçiydi... Geçim nasıl olacak, yoksul ve ilkel koşullarda bir köy yaşamı. Geçimin temeli tarla tarımı ve hayvancılık. Tarla verimi Allah'a kalmış! Bir yıl dolu vurur, bir yıl sıçan keser, bir yıl kuraklık canına okur. Havalar iyi gitse bile alacağı bire üçtür. Üstelik ulaşım güçlükleri nedeniyle ürettiği ürünü de satamaz, yok pahasına elden çıkarır... Ermeniler gitmiş, nüfus da az o zaman. Etraf köylerden gelen kırk elli aile oraya yerleşmiş. Demişler ki, tarlalar serbest, isteyen istediği yeri sürerse onun olsun. Bizde de kardeşler kalabalığız ya, belki üç yüz dönem tarlamız vardı... Hele şeyi hiç unutmuyorum, ben ilkokul üçteyim, kalabalığız bereket, ama gene de ırgatta çalıştırıyoruz ücretle, o zamanlar elli kuruş bir tarım işçinin günlüğü. Bir de benim babamın iyi bir huyu vardı. Azıcık rahmetli babamı öveyim! Molla İbrahim'e ırgatlar parasız gitmek ister. Çünkü

buğday ununa, arpa unu kattırmaz. En kıtlık yılında bile muhakkak ekmeğini buğdaydan yapardı, yemek de... Kendimiz çalıştığımız için tarlada kardeşler, yemekler ona göre yağlı ve iyi olurdu, onun için biz şeyimiz, ırgat sıkıntısı çekmezdik (Gümüšoğlu 2019: 136).

Hasan Özkan'ın anlatısında öğrencilerin eğitime bakış açıları, heyecanları ve en önemlisi de bu süreçte yaşadıkları zorluklar iyi bir örnek niteliği taşımaktadır:

Bende bir heyecan başladı. Ağabeyime diyorum ki, "bana da defter alın ki bende okula gideceğim." Ama elbisem yok. Gün geldi okula gidecek çocuklar, okulun kapısında toplandılar. Ben de gittim. Eğitimci sıraya dizdi, içeri aldı. Beni ve bir kişiyi daha geri gönderdi. Eve geldim ağlamaya başladım. Çarem yok. Bana elbise alınamıyor. Para yok. Ablama kitap verdiler. Ne güzel kitaptı o. Atın ayağına nal çakanlar, top oynayanlar, arılar... [1938 yılında okutulan Alfabe kitabında söz etmektedir.] Ben ablamla beraber o kitabı okumaya çalışıyorum. Ha gayret derken, bende okumayı öğrendim. Hesap da yapıyorum. 1939 yılının mart ayı geldi bana elbise alındı. Hemen okula gittim, eğitimci beni kaydetti. İlk üç sınıfı köyümüzde işte bu eğitimde okuduk, adı Cevri Yılmaz'dı (Gümüšoğlu 2019: 144).

Bu anlatılar dışında eğitim enstitüsüne ulaşımı bakımından yaşanan sorunlara değinilmiştir. Tonguç (Engin) tarafından bu konuda her şey belgelenip fotoğraflanmış ve izlenimleri paylaşılmıştır. Birçok örnekten biri Osman Nuri Alper'in Cılavuz'a ulaşma mücadelesidir. Alper dört öğrenciyle birlikte trenle Kars'a gelmişler ve daha sonra at arabası tutmuşlardır. Eşyaları fazla olduğundan sadece eşyaların götürüleceği söylenir ve bunu üzerine Cılavuz'a 30 km kadar yürümek zorunda kaldıkları bilinir (Gümüšoğlu 2019: 174-176). Öğrencilerin zorlukları bir yana enstitüyü belli bir noktaya getiren ve geliştiren Halit Ağaoğlu'dur. 1940-1947 yılları arasında Cılavuz Köy Enstitüsünün direktörü-müdürü olarak görev yapmıştır. Ağaoğlu enstitüyü başarıyla kurmuştur ancak bununla kalmayıp 20. Yüzyıldan nasibini alamayan köylüleri bilgilî yapmak da amaçlarından biri olmuştur (Gümüšoğlu 2019: 202, 204). Enstitünün müdürü kadar öğretmenlerinin de yeri önemli tutulmuştur. Yazar enstitünün öğrencileri ağızından öğretmenlerin sıkça övüldüğünü aktarmıştır. Bunlardan biri Hüseyin Yılmazın öğretmenleri için söyledikleridir: [...] *Bize verdikleri insan sevgisi, memleket sevgisi... Onlar bazı şeyleri anlatırken, adamların gözleri dolardı. O zaman fakirdi ülke, Türkiye fakirdi, Doğu çok fakirdi, bugün de fakir, bugün de fakir... Öğretmen insanı yapan, yani insanı şekillendiren, insan yapan...* (Gümüšoğlu 2019: 223, 224).

Zamanla enstitü öğretmen okuluna dönüşmüştür. Bu durumda eğitim süreside üç, sonra dört daha sonra da beş yıl olmak üzere artmıştır. Tonguç'un ülkeye kazandırdığı uygulama olan iş içinde iş yaparak eğitim sistemi köy çocukları için iş yapma durumu yabancı olmamıştır. Tonguç'a göre: *İnsanın en etkin (aktif) olduğu an, sorumluluk yüklediği, iş yaptığı andır. Bunun sonucu olarak da en sağlam öğrenme, bir işi yaparak kazanılan bilgi ve becerileridir.* "Eski okul" kavramını kaldırmaya yönelik çalışmalar yapılmış olup, eğitim ve üretim yaşamına odaklanılmıştır. Ayrıca kuruluşundan beri tarım ve inşaat başlıca işlerden olmuştur. Bununla birlikte dikiş, marangozluk ve hayvancılık gibi çalışmalarda öğrencilerin mutlaka katıldığı işlerdendir. Ağaoğlu'nun aktarımına göre 1942'de araziye suluya bilmek için 5 km uzunluğunda su kanalı açılması hedeflenmiştir. Öğretmenler eşliğinde öğrencilerle kanal açma işlemi tamamlanıyor ve bunun üzerine bir hidroelektrik santrali yapma kararı alınır ve Ekim 1944'te santral başarıyla yapılmıştır (Gümüšoğlu 2019: 248, 250, 252, 265, 266).

Enstitüye sağlanan santral dışında öğrencilere kitap okuma alışkanlığı da başarıyla kazanılmıştır. Zengin bir kütüphanesinin olması birçok dünya klasikleri vb. Kitaplar

sayesinde öğrenciler, her türlü kitaba ulaşabilmişlerdir. Öğrencilere yılda 20-25 adet kitap okuma zorunluluğu verilerek, kitap okuma kültürünü ön plana çıkarmak amaçlanmıştır (Gümüsoğlu 2019: 271, 272). Bu çalışmalar öğretmenler dahil birçok kişinin belleklerinde yer edinmiştir. Bunlardan biri de Cimşit Demircinin notlarından aktardıklarıdır. Cılavuz Köy Enstitüsünün öğrencisi olan Cimşit Demirci defterinde yazdıkları; görsel eğitim, çizim ve resimlerle derslerin anlatıldığı görülmektedir. Örneğin coğrafya dersinde, bir yıl boyunca bütün illeri tek tek ele alıp çalıştıkları görülmüştür. “Genel öğretim dersleri, özel öğretim dersleri” gibi başlıklara ayrılarak eğitim içeriği hakkında önemli bilgiler aktarmıştır. Enstitüde öğretmenlerin düşünceleri ve gözlemleri de önemli bir yere sahiptir. Özellikle Mestan Yapıcı ve Bedia Kars öğretmenlerin yazdıkları önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca Talip Apaydın, Yusuf Ziya Bahadınlı, Nevvera Ünsal gibi öğretmenlerle de görüşmeler yapılarak enstitü hakkında birtakım notlara ulaşabilmekteyiz. Öğretmen Mestan Yapıcı, hayvan bakımı kolundan mezun olmuştur. O yıllarda enstitüde koyun, inek ve tavuk bulunmaktadır. Bu hayvanlar bilinçsiz bakımdan dolayı sürekli hastalanıp ölmüşlerdir. Mestan öğretmenin önderliğinde birtakım teşhisler yapılır ve bu bilinçsizliğin önüne geçilir. Hem veterinerlere hem de diğer birimlerine faydası dokunan öğretmenin özellikle öğrencileri için bu alanda çok büyük katkısı olmuştur. Enstitüye 1949’da atanan Bedia Kars’ta enstitü yıllarını çok verimli geçtiğini ve burada bulunmanın bir ayrıcalık olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde Talip Apaydın’da öğrencilerine şiirler okutup halaylar çektirdiğini ve öğrencilerin bunlardan çok memnun olduğunu aktarmıştır. Kısaca Cılavuz, öğrenciler kadar öğretmenlerinde etkilendiği bir kurum olmuştur (Gümüsoğlu 2019: 276, 277, 283, 285, 286, 289).

Tanıklar bir yana öğrenciler arasındaki ilişkilere baktığımızda çelişkiler ve çatışmalar görüle de çözüme yönelik tutumları da bahsedilmiştir. Yazar Cılavuz da küçük sınıftakiler büyük sınıftakilere ağabey, abla diye hitap etiklerini belirtmiştir. Bu tutum saygı ve sorumluluktan kaynaklanmaktaydı. Zaman zaman çatışmalarında yaşandığı ve ufak cezalarla duruma müdahale edildiği de olmuştur. Kadın-erkek arası ilişkilerde öncelikle kız çocuklarının Cılavuz da az kayıtlı olduğu belgelerde geçmektedir. Birçok ailenin geleneksel görüşünden ötürü kız çocukları eğitimden faydalanamamıştır. Bu pozitif ayrımcılık her ne kadar sonradan sekteye uğramış olsa da enstitüye atılan iftiraları engelleyememiştir. Buradaki öğretmenler de kadın-erkek ilişkilerine yönelik karalama kampanyalarına olabildiğince karşı çıkmışlardır. Hatta Cimşit Demirci enstitünün aile yuvası gibi olduğunu, kendilerine iftira atıldığını söylemektedir. Bu toplumsal ön yargıyı kırmaya çalışan Engin Tonguç enstitünün kadın-erkek ilişkilerinin doğal bir seyir izlemesini telkin etmiştir. Karma eğitime karşı olan propagandacıların enstitüyü karalamak adına komünistlerin yetiştirildiği, kadınların cinsel ilişkiden ötürü bebek düşürdükleri gibi iftiralar halk arasında yaygınlaştırmaya çalışmışlardır. 1946’da Reşat Şemsettin Sırer’in milli eğitim bakanı olmasıyla karma eğitime son verilmiştir. Ancak 1960 yılında kız çocukları tekrar eğitime başlayabilmişlerdir (Gümüsoğlu 2019: 292, 293, 297, 298, 300, 305, 306).

Enstitüde belki de bu duruma sebep olan en büyük olay Mehlika Bozkurt’un intihar etmesidir. Erkek arkadaşlarıyla yan yana oturması iftiralara sebep olmuştur. Bu durumu kaldıramayan Mehlikanın gecenin bir yarısı kendini santralin havuzuna atmasıyla hayatına son vermesi bu zihniyetin kurbanı olmasına sebep olmuştur. Tüm Cılavuz bundan olumsuz etkilenmiştir. Bu olaydan ötürü kız çocukları artık eğitime gönderilmemiş ve zamanla karma eğitime son verilmiştir. Ta ki yıllar sonra bu sistem yeniden kuruluncaya dek (Gümüsoğlu 2019: 306, 307, 310, 311). Bu olumsuzluklar bir yana yazar enstitüde cumartesi günleri eğlence ve toplantıların düzenlediğini aktarmıştır. Milli oyunlar, Piyesler, halk türleri gibi faaliyetler

düzenlenip öğrencilerin bunlardan hem eğitim alması hem de eğlendirilmesi hedeflenmiştir. Bunun yanında bayram kutlamaları da yapılmış olup enstitü öğrencileri için coşkulu ve heyecan dolu anılar oluşturmuştur (Gümüsoğlu 2019: 312, 318, 320, 321). Enstitü belli zamanlarda önemli konuklarında geldiği belgelerde yer almıştır. Bu konuklardan; Saffet Arıkan, Hasan Ali Yücel, İsmet İnönü, İsmail Hakkı Tonguç gibi kişilerin uğradıklarına dair kayıtlar mevcuttur. 1950'lerden sonra Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri de konuk olarak enstitüye gelmişlerdir. Hatta ABD 'den de "Barış Gönüllüleri" de konuklar arasında olmuştur. Ankara'da Hasanoğlu Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır. Cılavuz 'un başarılı öğrencileri bir sınava tabi tutularak buraya gönderilmiştir. Bununla birlikte köy enstitüleri adına belki de en önemli şey bürokrasiyi dışarıda bırakarak tamamen eğitim adına kararların alınmasına yönelik olmasıdır. (Gümüsoğlu 2019: 346, 361, 368, 374).

Enstitünün öğrencileri eğitimini tamamladıktan sonra başka köylere öğretmen olarak atanmışlardır. Bilindiği kadarıyla yönetmenliğe göre en az 7 yıl en fazla 20 yıl kadar öğretmenlik yapmaları gerekmiştir. Eğitime katkıları dışında kültür alanında da çalışmalar düzenlemişlerdir. Bu olumlu sonuçlara rağmen, bu enstitü mezunlarından oluşan eğitimciler aleyhine, propagandalar da yapılmış olup köy enstitülerine karşı bir olumsuzluk yaratılması amaçlanmıştır. Köy enstitü mezunları kendilerine yapılan suçlamalara ve haksızlıklara karşı kitaplarıyla karşı çıktıkları bilinmektedir. 1960-1970 yıllarında önce yerel düzeyde öğretmen örgütleri oluşturulmuş daha sonra da Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nda yer almışlardır. Ardından Türkiye Öğretmenler Sendikası'nı kurmuşlardır. Ayrıca bu öğretmenler hem eğitim durumlarından ötürü hem de ekonomik durumları onların evliliklerine de yansımıştır. Cimşit Demirci'nin köy yaşantısından dolayı erken evliliği, Süleyman Atilla'nın Osman Nuri Alper'in kız kardeşiyle olan evliğindeki mutluluğu ve doğru kararı verdiği sözleri, Cılavuzlu'ların evlilik hayatları hakkında da kısa bir bilgi sunmaktadır. Tek değişmeyen ise erkek egemen kültürün kadınları üzerinden olumsuz etkileridir. Eğitim görmüş kadınların ve meslekleri küçümsenmiş hatta başarıları kabul dahi edilmemiştir. Perihan Akçam'ın birinin eşi diğerinin annesi olmaktan öteye gidemediği, sadece "ben" değil miyim? sözleri toplumsal cinsiyet ayrımını doğrudan gözler önüne sermektedir. Her şeye rağmen Cılavuz mezunları çocuklarını da okutabilmiş ve iyi meslekler edinebilmelerini sağlamışlardır (Gümüsoğlu 2019: 392, 413, 417, 422, 431, 439, 447-454). Ayrıca, Cılavuz da eğitim gören görüşmeciler günümüz eğitiminin iyiye gitmediği yönünde eleştirilerde bulunmuşlardır. Örneğin Kazım Arıcı'ya göre çocukluğunda sık duyduğu "Arap harfleri girdi kümese" tekerlemesinin tersine döndüğünün "Arap harflerinin" zihniyet olarak kümeden çıktığını dile getirmesi bu durumu açıklığa kavuşturmuştur (Gümüsoğlu 2019: 455).

Belki de Cılavuz Köy Enstitüsü'nün dönüm noktası Kazım Karabekir Anadolu Öğretmen Lisesi'ne dönüşmesiyle sona ermiştir. 1946 yılından itibaren içerik açısından değişen enstitü biçimsel olarak da 1954 yılında değişimi gerçekleştirmiştir. 1954'te kapatılıp ilköğretmen okullarıyla birleştirilen enstitüler, 1974-75 yıllarında ilköğretmen okullarının Öğretmen Liselerine dönüştürülmesiyle eski gelenek ortadan kaldırılmıştır. Kazım Karabekir Anadolu Öğretmen lisesi teftiş raporlarında, okulun ve verilen eğitim ne hale geldiğine dair bilgiler sunmaktadır. Bu öğretmen lisesinde okuyan bir ve üçüncü sınıf öğrencileriyle anket yapılmış ve geçmişin eğitimi ile günümüz eğitimi karşılaştırılmıştır. En başta öğrencilerin ailelerinin eğitimi öğrenilmiş ardından eğitim sistemi hakkında bilgiler edinilmiştir (Gümüsoğlu 2019: 461, 462, 468, 469). Öğrencilerin burada eğitim görmek istemedikleri okulun Kars'a taşınmasını istemeleri gibi cevaplara ulaşılmıştır. İki öğrenci şu bilgileri aktarmıştır:

Çünkü ulaşım olanakları yetersiz, dersane sıkıntısı var. Geldiğimizden beri doğru dürüst hoca yüzü görmedik, gelen gitti. Hiç okula destek verilmiyor, sanki kaderine terk edilmiş. Başka okullardan arkadaşlarımız var. Onlar kendi okullarını anlatınca biz, cehenneme düştüğümüzü sanıyoruz (Gümüšoğlu 2019: 475). Kısaca bu çalışmada, Cılavuz Köy Enstitülerinden Kazım Karabekir Anadolu Öğretmen Lisesine dönüşen enstitünün ve eğitiminin geçirdiği süreçten bahsedilmiştir.

Firdevs Gümüšoğlu'nun Cılavuz Köy Enstitüsü adına yaptığı bu çalışmada amacı, köy enstitülerinin unutulmaması ve bir zamanlar eğitim adına ortaya koyulan büyük başarıların gelecek kuşağında bilincinde yer edinmesini sağlamak olmuştur. Bu konuda hem arşiv, gazete

Yayınları vb. belgelere, hem de sözlü tarih yöntemiyle Cılavuz 'un öğrenci ve öğretmenleriyle görüşmeler yapılarak belirlenen amaca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Yazar birinci bölümünde ilk olarak 21. yüzyıl ile 20. yüzyıl Türkiye'nin toplumsal yapısına değinmiştir. Önce dönemin şartları, kalkınma ve gelişmişlik adına öne sürülen sorunlara değinilerek okuyucuları çalışmanın ana kısmına hazırlamaya çalışmıştır. Burada kırsal kesimin geri kalmışlığı ve kalkındırma adına politikaların benimsendiği ve benimsenmesi gerektiğine değinilmiştir. Buralarda kurulacak köy enstitülerinin ülkeyi kalkındıracağına inanmışlardır. Hatta Engin Tonguç'un İsmail Hakkı Tonguç'tan aktardığı bilgiye göre:

{...} Toprakla insan, vatandaşıla iş, servetle vatandaş arasındaki ilişkiler ahenkli bir şekilde kurulmayacak olursa, genel hayatın akışına yol açan bütün kanallar tıkalı kalmaya mahkumdur... verimli topraklarımızın çoğu bunları işletemeyen veya bu vasıta ile köylüleri sömürenlerin elindedir. Cumhuriyetin çözmeye zorunlu olduğu en büyük iş toprak sorunudur... suların sahipliği sorunu da tıpkı toprak işi gibi mutlaka devletin el koyarak çözmesi gereken ulusal davalarımızdandır... Köylülerimizin genel hayatlarıyla birlikte ülkenin genel hayatına şekil veren bu sorunları oldukları gibi kabul ederek köylüyü sadece okutmaya kalkışmaktan ne kazanılabilir? Ve verilecek eğitimle "köylünün bilinçlendirilmesini önerir": "...köylü insanı öylesine canlandırılmalı ve biçimlendirilmeli ki, onu hiçbir güç yalnız kendi hesabına ve insafsızca sömüremesin, köyde oturanlara köle uşak muamelesi yapmasın, köylüler bilinçsiz ve bedava çalışan birer iş hayvanı haline gelmesinler... Köy sorunu köyde eğitim problemleri de içinde olmak üzere bu demektir..." Peki, eğitimcilere düşen görev neydi: "... Kurtuluş Savaşı'nu verenlerin hakları ödenecekti. Yeteneklilere, çalışanlara hakları verilecekti. İmparatorluk döneminde olduğu gibi ezen ve ezilen, sömüren ve sömürülen sınıflar bulunmayacaktı. Cumhuriyet bu demektir. Devrim en uygun koşulları bularak yeni insan tipleri yaratmak zorundaydı..." ve: "Elimde olsaydı tüm dünya okullarına insanın insanı sömürmemesi diye bir ders koyardım..." Sınıf gerçeğini birçok yöneticisinin yadsıdığı bir tek parti iktidarının önemli bir memuru bundan daha açık nasıl konuşabilirdi? (Gümüšoğlu 2019: 7, 8) sözleri bu konuyu yeterince açıklığa kavuşturmuştur.

İkinci bölümde Cılavuz Eğitim Kursunun ilk zamanlarına değinilmiştir. Yazar Cılavuz hakkında coğrafi bilgiler paylaşmış ve ardından eğitim kursunun eğitim sürecine değinmiştir. O dönemlerde zorlu şartlara rağmen eğitimcilerin öğrenci toplamaya çalışmaları eğitime verilen önemi açıkça göstermektedir. Yazar olabildiğince arşiv bilgilerinden yararlanmış¹. Aynı zamanda önemli belge niteliği taşıyan Kars gazetesine de ayrıca yer vermiştir. Bu gazetenin bir nevi iletişim aracı gibi olduğu, eğitim adına birçok bilginin ve duyurunun yayımlandığı aktarılmıştır. Üçüncü bölümde eğitim kursunun başarısı sonucu Cılavuz Köy Enstitüsü açılmış

¹ Gümüšoğlu 2019: 42, 43.

olup toplumsal açıdan olumlu sonuçlara ulaştığından bahsedilmiştir. Yazar bu kısımda enstitünün kuruluşundan, binanın temel özellikleri, arazinin ürün çeşitliliği, hayvancılık ve tarım gibi birtakım özelliklerinden bahsetmiştir. Bu özellikler enstitünün ihtiyaçlarını karşılamada doğrudan orantılı görülmüştür. Yazar diğer eğitim sistemlerinden farklı olduğunu belirtmek adına enstitünün yapım aşamasından barınma ihtiyaçlarını kendi üretim yöntemleriyle karşıladıklarını ayrıntısına kadar açıklamıştır. Burada öğrencilerin kendi elleriyle eğitim görecek binalarını öğretmenleriyle birlikte inşa etmiş olup yeme-içme ve hayvan yetiştirme gibi birçok faaliyetleri bizzat kendi emekleriyle ortaya koyduklarından bahsetmiştir. Bu da eğitim sürecinde öğrencilerin diğer alanlarda da yetkinliğini geliştirmelerine katkı sağladığını göstermektedir. Yazar özellikle bu teknik bilgileri bizlerle paylaşarak bir nevi günümüz eğitim sisteminden farklı yanlarını göstermeye çalışmıştır.

Dördüncü bölümle birlikte Cılavuz 'un öğretmen ve öğrencileriyle görüşülmüş, bizzat bu zorlu coğrafya da eğitim veren ve alan kişilerin yaşanmışlıkları anlatılmıştır. Bu eğitimin onlara ne kattığı neler hissettirdiği görüşmecilerin salt sözleriyle aktarılmıştır. Bu konuda Osman Nuri Alper'in eğitim sürecinde aktardıkları şunlardır: *Modern bir bayan, Behice anım bizi okuttu... Behice öğretmen, zeki öğretmen, zeki öğretmendi... Faik Bey de beşte geldi, Karadenizli, vekil değil, asil öğretmendi. Rus savaşına gitmiş, orada yaralanmış, anılarını anlatırdı. Anılarını anlatırken de gözleri yaşardı, iyi adamdı, duygulu bir adamdı, bizi iyi yetiştirdi diyebilirim.* Bu ve bunun gibi öğrencilerin sözleri eğitim aşamasında yaşadıkları olumlu ya da olumsuz etmenlere rağmen böyle bir süreçten geçmeleri onlar için önemli ve değerli olduğu yazarın özellikle belirtmek istediği kısım olmuştur. Buradan göreceğimiz gibi dönün eğitime verilen değeri ile bugünün eğitime verilen değer arasındaki uçurum bu konuya daha fazla eğilmemiz gerektiğini açıkça göstermektedir. Ayrıca her türlü zorluğa ve yetersiz imkanlara rağmen bir önlük ve bir temiz ayakkabı ile öğrenci, daha sonrasında meslek sahibi bireylerin yetiştirildiği bu dönemde günümüz eğitiminin ve verilen imkanların, öğrencileri meslek sahibi kişiler edememesi ironi olmaktan öteye gitmediği açıkça ortadadır. Bu bölümdeki en dikkat çekici nokta ise öğrenciler arasındaki ilişkiye değinilen kısımdır. Yazar arkadaşlıkların ne kadar saygı ve sevgi dolu bir çerçevede inşa edildiğinden bahsettiği kadar maalesef kadın-erkek ilişkilerinde durumun bu şekilde ilerleyemediğinden de bahsetmiştir. Anlatıya göre kadın ve erkeğin yan yana görünmesi birçok dedikodu ve iftiralara sebep olmuştur. Enstitü karşıtları bu konuda propagandalar uygulayarak enstitünün adını karalama girişimlerinde bulunmuşlardır. Her ne kadar enstitünün öğretmen ve öğrencileri bu durumu görmezden gelmeye çalışsa da yaşanan korkunç olaylar bu durumu bertaraf etmeye yetmemiştir. Enstitünün öğrencilerinden Mehlika Bozkurt'un iftiraya uğraması sonucu intihar etmesi bu durumu daha da körüklemiştir. Her ne kadar eğitimde aydınlanma hedeflenmiş olsa da ataerkil toplumların baskıcı kuralları kadınlar için bir fark yaratamamıştır. Egemen olan bu görüş kız çocukların hayatını tekrardan olumsuz etkilemeye başlamıştır. Aktarıma göre birçok aile, kız çocuklarını okullara göndermemiş ayrıca okullarda eğitim gören çocuklarını da okullardan almışlardır. Bunun dışında yazar ilerleyen bölümde bayramlardan kutlamalardan hatta enstitüye gelen önemli konuklardan da bahsetmiştir. Yoğun bir yaşanmışlığın olduğu bu dönemlerde zorluklar kadar başarıların ve mutluluklarında yer aldığını yazar olabildiğince bu bölümde toplamaya çalışmıştır. Bölümün alt başlıkları farklı olmasına rağmen birbiriyle bağlantı sağlanabilmiştir. Beşinci bölümde yazar; enstitülerin kapatılması, öğretmen olarak yaşantıları, aile biçimleri ve günümüz eğitimi hakkında öğrencilerin düşüncelerine yer vermiştir. Özellikle enstitülerin kapatılmasıyla eğitim sisteminde köklü

değişiklikler, öğretmen ve öğrencilerin mağduriyet yaşamalarına sebep olmuştur. Yazar burada düzenle devam edilen sistemin yıkılması sonucu yeni bir sistemin, başarıya ulaşacağı düşüncesinde sorunlar yaşanacağını belirtmeye çalışmıştır. En önemlisi de köylünün gelişmişliğini enstitülerin devamı aracılığıyla ancak başarıya ulaşılacağına değinmek istemiştir. Bu sorunlar dışında enstitünün öğrencileri başarılı olanların başka köylerde öğretmenlik yapmaya başlamaları ve bu yaşanmışlığın anılardı iz bırakmış olması içtenlikle anlatılarında yer verilmiştir. Yine daha önceki bölümden aktardığım gibi bu bölümde de köy enstitüsü mezunlarına karşı kamuoyundan aleyhlerine propagandalar başlamıştır. Bu mezunlar hakkında suçlamaların arttığına ve soruşturmalara tabi tutulduğuna değinilmiştir. Köy enstitüsü mezunları bu durum karşısında örgütlenme girişiminde Türkiye Öğretmen Derneği gibi destekleyici sivil toplum kuruluşlarına mensup olarak zorluklara karşı mücadele etmişlerdir. Zamanla enstitülerin eğitim politikaları karartılmış ve kapatılmaya mahkûm edilmiştir. Yazar bu konu hakkında hem belgelerden hem de mezunların yaşadıklarından yola çıkarak eğitimin o dönemlerde olumlu ve olumsuz birçok sürecinden bahsetmiştir. Bu bilgilerin toplamında yazar son bölüm olan Cılavuz Köy Enstitüsünün, Kazım Karabekir Anadolu Öğretmen Lisesine dönüşmesinden dolayı geçirdiği evrimi aktarmak istemiştir. Bu bölümde bu lisenin birinci ve üçüncü sınıf öğrencileriyle anket çalışması yapılmıştır. Böylelikle bir zamanlar enstitü olan lisenin bugün ki durumu ele alınarak eğitim sisteminin dönüşümü üzerinden eleştirel bir bakış açısı geliştirmemiz sağlanmıştır. Yazar çıkan anket sonuçları itibariyle öğrencilerin memnuniyetsizlikleri, başarısızlıkları ve hatta müfredatın uyulmayıp düzgün eğitimin verilmediğine dair sonuçları ortaya çıkarmıştır.

Kısaca yazar çalışmasında, Kars ilinin Susuz ilçesinin vadi tabanında yer alan Cılavuz 'da bir köy enstitüsünün kurulduğunu ve bu enstitünün bugünün eğitim sisteminden farklı olduğu ve en önemlisi de eğitim adına birçok başarıya ulaşıldığını anlatmıştır. Yeni politikalar sonucu enstitülerin kapatılmasıyla yeni eğitim sistemine geçilmesinin, enstitülerin başarılarına ket vurduğunu belirtmek istemiştir. Ayrıca bu çalışmada yazar, dünün eğitimi hakkında edindiğimiz bilgi doğrultusunda bugünün eğitimine daha eleştirel bir gözle bakmamıza zemin hazırlamıştır.

Kitap toplamda 6 bölüm olup 567 sayfadan oluşmaktadır. Kitabın sonlarında sözlü tarih yöntemiyle yapılan görüşmelerin listesi, Cılavuz köy enstitüsü mezunların listesi, öğrenci kayıt defterleri gibi teknik bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte ek-6 bölümünde Kazım Karabekir Anadolu Öğretmen Lisesi öğrencilerinin yer aldığı anket soruları, olduğu gibi aktarılmıştır. Teknik açıdan baktığımızda yazar, akıcı ve sade bir dil kullanmıştır. Belgeler ve görüşmecilerim aktardıkları olduğu gibi değiştirilmeden yazılmıştır. Dipnotların açıklamaları kitabın sonlarında yer alması, metni okuma esnasında duraksamalara sebep olmuştur. Bölümler sıralanışı açısından baktığımızda, konular arası bağlantı sağlanmış olup teorik ve kavramsal kısım sonrasındaki bölümler, araştırmanın asıl konusuna doğru anlaşılır bir şekilde ilerlemiştir. Böylelikle temelde bahsedilmek istenen konu dönemin şartları, teknik bilgiler ve yaşanmışlığı olan tanıklar etrafında anlatılabilmektedir.

Sonuç

Emel Akal Kızıl Feministler ve Firdevs Gümüšoğlu'nun Cılavuz Köy Enstitüsü kitabı, sözlü tarih çerçevesinde değerlendirilmesi yapılmış olup bellek kapsamında etkileri üzerine durulmuştur. Her iki kitapta kişilerin belleklerinde yer edinen anıların tanıklığına başvurulmuştur. Kullanılan araştırma yöntemleri ortak olup sadece konu itibariyle farklılık göstermektedir. Olabildiğince konuyu ilgilendiren ve bizzat bu

duruma dahil olan görüşmeciler dahilinde yazılmıştır.

Emel Akal'ın Kızıl Feministler kitabında ana fikri oluşturan İlerici Kadınlar Derneğinin kurucuları ve üyeleriyle görüşmeler düzenleyerek, o dönemin kadınlarının örgütlenme anlayışları, faaliyetleri vb. birçok unsurları bu tanıkların yaşanmışlıklarıyla bizlere aktarılmıştır. Çok eskilere dayanan kadına yönelik tutucu katı kurallar, kadının varlığının reddi üzerine gelişmiş olup önem dışı bir kategoride yer edinmesine sebep olmuştur. Fikirlerinin, düşüncelerinin hatta hissiyatlarının görmezden gelindiği, toplumsal değerler açısından saha dışı bırakıldığı, sadece köle olarak benimsendiği gerçeğine ışık tutan yazar, farkındalık yaratmak istemiştir. Yazar, bu bilgiler doğrultusunda ortak bir amaç için birlik olan kadınların, başarıları ve kadın üzerine geliştirilen algıların kısmen de olsa bir noktada etkili olduğunu ve gelecek neslinde etkilenmesini hedeflenmiştir.

Firdevs Gümüsoğlu'nun Cılavuz Köy Enstitüsü üzerine dönemin öğretmen ve öğrencileriyle görüşmeler düzenleyerek bir araştırma yapmıştır. Yazar dönemin kırsal kesiminde yürürlükte olan siyasi, ekonomik ve sosyal durumları hakkında bilgiler vererek araştırmanın ana fikrini daha iyi kavramamız açısından okuyucuya yardımcı olmuştur. Zorlu dönemlerden çıkmış bir ülkenin eğitim adına politikaları, özellikle köylü halkın kalkındırılması hedefleri sağlam bir şekilde uygulamaya geçmesi hedeflenmiştir. Köylünün gelişmişliğine katkı sağlayan ve birçok öğretmen ve araştırmacı yetiştiren köy enstitüleri, eğitim adına değerli bir ilke niteliği taşımaktaydı. Yazar Kars'ta bulunan Cılavuz Köy Enstitüsü üzerine yazılı belgeler ve sözlü tarih yöntemleriyle araştırma yaparak bir zamanlar var olan fakat günümüzde birçok kişilerce unutulmuş geçmişin köklü eğitim sistemi hakkında bilgi vermiştir. Sonuç olarak yaptığı bu kapsamlı araştırmayla, dönün ve bugünün eğitim sistemlerini her kitlenin ayırt edebileceği şekilde anlaşılabilir olması açısından bu çalışmayı kaleme almıştır.

Kaynakça

Akal, E. (2011). Kızıl Feministler Bir Sözlü Tarih Çalışması, İstanbul, İletişim Yayıncılık.

Arslan, Ö. Ö. (2018). Köy Enstitülerinin Toplum Kalkınmasındaki Rolü, Barış Araştırmaları Çatışma Çözümleri Dergisi, Erişim adresi https://dergipark.org.tr/tr/download/article_file/907144.

Bağdatlı Çam, F. (2016). Eğitim Sisteminin Ortaya Çıkışı ve Antik Yunan Eğitim Anlayışının Temelleri, Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, s. 629-643 Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/224487>.

Bebel, A. (2019). Kadın ve Sosyalizm, Erişim adresi https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=Db_dDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA347&dq=kad%C4%B1n+ve+sosyalizm&ots=JMk1xFlkAh&sig=iOQbuFhuxmYPjFYm268pKXpABNM&redir_esc=y#v=onepage&q=kad%C4%B1n%20ve%20sosyalizm&f=false.

Gümüsoğlu, F. (2019), Sözlü ve Yazılı Belgeler Işığında Cılavuz Köy Enstitüsü, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Baskı.

Atıf / Citation

Bozkurt, C. (2022). "Sözlü Tarih Ne İşe Yarar? Kızıl Feministler ve Cılavuz Köy Enstitüsü" *Journal of Social Sciences and Humanities*, 6(1), 370 – 384.

Çelik, H. (2022). "What Does Oral History Do? The Red Feminists and the Cılavuz Village Institute." *Journal of Social Sciences and Humanities*, 6(1), 370 – 384.
